

ПРОБЛЕМАТИКА ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В МІЖНАРОДНОМУ ДИСКУРСІ ФІЛОСОФІЇ, РЕЛІГІЇ, МЕДИЦИНИ

Ю. В. Холявчук¹

студентка ННІ Медицини, НМУ імені О. О. Богомольця,

kholiavchuk7@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-9265-134X>

[https://doi.org/10.34017/1313-9703-2026-1\(27\)-2\(28\)-129-134](https://doi.org/10.34017/1313-9703-2026-1(27)-2(28)-129-134)

Анотація

Юлія Холявчук. Проблематика на екзистенціальните предизвикателства на съвременните въоръжени конфликти в международния философски, религиозен и медицински дискурс. В настоящото изследване се анализират екзистенціальните предизвикателства на съвременните въоръжени конфликти през призмата на интердисциплинарния диалог между философията, религията и медицината. Анализирана е трансформацията на класическите принципи на биоетиката в условия на недостиг на военни ресурси, по-специално феноменът на „етично стесняване“, моралните дилеми на медицинските работници и напрежението между медицинския неутралитет и национално-патриотичните императиви. Особено внимание е отделено на феномена на моралната травма като духовна, етична и психологическа последица от войната, която изисква интегрирането на психологическа, медицинска и духовно-капеланска подкрепа. Разгледани са актуализацията на проблема за теодицеята сред вярващите медици, сакрализацията на лекарското призвание и есхатологичното светосъществуване, възникващо в условията на военни действия. Обоснована е необходимостта от интердисциплинарно сътрудничество между медици, психолози, капелани и философи с цел осигуряване на комплексна помощ за пострадалите. Очертани са практически модели за интегриране на капеланската служба в клиничната практика и е подчертано значението на подготовката на бъдещите лекари за отчитане на духовните потребности на пациентите във военно време. Прави се заключение, че съчетанието от философски, религиозни и медицински подходи допринася за запазването на човешкото достойнство, моралната стабилност и целостта на личността в условията на съвременни въоръжени конфликти.

Ключови думи: биоетика; морална травма; капеланска помощ; теодицея; медицински неутралитет; екзистенциални предизвикателства на войната; духовна рехабилитация

Анотація

Холявчук Ю. В. Проблематика екзистенціальних викликів сучасних збройних конфліктів в міжнародному філософському, релігійному та медичному дискурсах. В даній розвідці досліджуються екзистенціальні виклики сучасних збройних конфліктів крізь призму міждисциплінарного діалогу філософії, релігії та медицини. Проаналізовано трансформацію класичних принципів біоетики в умовах воєнного ресурсного дефіциту, зокрема феномен „етичного звуження“, моральні дилеми медичних працівників та напругу між медичною нейтральністю й національно-патріотичними імперативами. Особливу увагу приділено феномену моральної травми як духовно-етичного й психологічного наслідку війни, що потребує інте-

¹ Робота виконана під науковим керівництвом к. філос. н., доц. Вячеславової О.А., доцентки кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ імені О. О. Богомольця

грації психологічної, медичної та капеланської допомоги. Висвітлено актуалізацію проблеми теодицеї для віруючих медиків, сакралізацію лікарського покликання та есхатологічне світо-відчуття, що виникає в умовах воєнних дій. Обґрунтовано необхідність міждисциплінарної співпраці медиків, психологів, капеланів і філософів для забезпечення комплексної допомоги постраждалим, окреслено практичні моделі інтеграції капеланської служби в клінічну практику та наголошено на потребі підготовки майбутніх лікарів до врахування духовних потреб пацієнтів у воєнний час. Зроблено висновок про те, що поєднання філософського, релігійного та медичного підходів сприяє збереженню людської гідності, моральної стійкості й цілісності особистості в умовах сучасних збройних конфліктів.

Ключові слова: біоетика; моральна травма; капеланська допомога; теодицея; медична нейтральність; екзистенціальні виклики війни; духовна реабілітація.

Abstract

Yuliia Kholiavchuk. The problem of existential challenges of modern armed conflicts in the international philosophical, religious and medical discourses. This research investigates the existential challenges of contemporary armed conflicts through the prism of an interdisciplinary dialogue between philosophy, religion, and medicine. The transformation of classical principles of bioethics under conditions of wartime resource scarcity is analyzed, in particular the phenomenon of "ethical narrowing", the moral dilemmas of healthcare workers, and the tension between medical neutrality and national-patriotic imperatives. Special attention is paid to the phenomenon of moral injury as a spiritual-ethical and psychological consequence of war, which requires the integration of psychological, medical, and chaplaincy care. The author highlights the actualization of the problem of theodicy for religious medical practitioners, the socialization of the medical calling, and the eschatological worldview that emerges in wartime conditions. The necessity of interdisciplinary cooperation between medical professionals, psychologists, chaplains, and philosophers to provide comprehensive care for affected individuals is substantiated, practical models for integrating chaplaincy services into clinical practice are outlined, and the need to prepare future physicians to consider patients' spiritual needs in wartime is emphasized. The conclusion is made that the combination of philosophical, religious and medical approaches contributes to the preservation of human dignity, moral stability and integrity of the individual in the conditions of modern armed conflicts.

Keywords: bioethics; moral injury; chaplaincy care; theodicy; medical neutrality; existential challenges of war; spiritual rehabilitation

Війна як гранична екзистенціальна ситуація оголює фундаментальні питання людського буття, серед яких особливого звучання набуває перетин трьох, здавалося б, різновекторних сфер – філософії, релігії та медицини. В умовах воєнного стану медицина перестає бути суто світською галуззю надання допомоги, а релігія виходить за межі храмового простору, перетворюючись на активний чинник психологічної стійкості та моральної орієнтації. Філософське осмислення цього перетину дозволяє виявити глибинні трансформації ціннісних засад як лікарської професії, так і духовного служіння в екстремальних умовах збройного конфлікту.

Актуальність теми зумовлена безпрецедентними викликами, що постали перед українським суспільством у зв'язку з повномасштабною агресією Російської Федерації. Медичні працівники опинилися на передовій не лише в переносному, а й у буквальному сенсі, поєднуючи професійні обов'язки з глибокими моральними дилемами. Водночас релігійні спільноти зіткнулися з необхідністю переосмислення власної ролі в ситуації, коли традиційні богословські

відповіді на питання про страждання, зло та насильство потребують нового формулювання.

Міждисциплінарний характер проблеми підтверджується сучасними науковими дослідженнями, що фіксують зростаючий інтерес до філософського осмислення етичних вимірів війни та місця медицини й релігії в цьому контексті. Як свідчить аналіз наукових публікацій останніх років, проблематика взаємозв'язку війни, етики, медицини та релігії дедалі частіше стає предметом міждисциплінарних студій, що поєднують методологічні підходи філософії, біоетики, релігієзнавства та психології (Camosy, 2021; Smith-MacDonald, Morin, Brémault-Phillips, 2018).

Україна є не єдиним сучасним театром воєнних дій, наслідки, спричинені війнами, хвилюють науковців в усьому світі. Метою даних тез є огляд проблематики глобальних викликів збройних конфліктів в міжнародному дискурсі філософії, релігії, медицини.

Трансформація медичної етики в умовах бойових дій: філософсько-релігійний вимір

Класичні принципи біоетики — автономія пацієнта, благодіяння, не-нашкодження та справедливості — зазнають суттєвої деформації під тиском воєнних обставин. Філософська рефлексія над медичною практикою воєнного часу виявляє феномен, який можна означити як “етичне звуження”: лікар змушений діяти в ситуації хронічного ресурсного дефіциту, коли принцип справедливості трансформується у жорстку триажну логіку, а автономія пацієнта поступається місцем імперативу порятунку максимальної кількості життів.

Проблема медичної нейтральності, закріпленої Женевськими конвенціями, набуває філософського виміру: чи можливо зберегти безумовну професійну етику в ситуації, коли сам медичний простір стає полем бою, а лікарні — легітимними військовими цілями? Це питання створює напругу між релігійним імперативом захисту “своїх” та універсалістською медичною етикою, що вимагає надання допомоги всім постраждалим незалежно від їхньої національної чи політичної приналежності.

Особливої гостроти набуває питання моральної легітимації медичної допомоги комбатантам протилежної сторони. У цьому контексті релігійна етика, зокрема християнська заповідь любові до ворога, вступає у складний діалог із національно-патріотичними імперативами, формуючи простір граничного морального вибору для віруючого медичного працівника. Як зазначають дослідники, війна може бути прийнята лише трагічно-страждально, а людське повинно утверджуватися навіть у жорстоких умовах війни [1]. Ця антиномічна позиція відображає глибинну суперечність між професійним обов'язком лікаря та громадянською позицією в умовах збройного конфлікту.

Моральна травма як міждисциплінарний виклик: на перетині психології, релігії та медицини

Одним із найгостріших викликів на перетині філософії, релігії та медицини постає феномен моральної травми (moral injury) — глибокого дистресу, спричиненого участю в діях, що суперечать фундаментальним моральним переконанням особистості. Моральна травма визначається як “вчинення, неспроможність запобігти, свідчення або дізнання про вчинки, що порушують глибоко вкорінені моральні переконання” (Smith-MacDonald, Morin, Brémault-Phillips, 2018, р. 1). На відміну від класичного посттравматичного стресового розладу (ПТСР), моральна травма має виразний духовно-етичний вимір і часто не піддається суто медикаментозній чи психотерапевтичній корекції.

Дослідження показують, що моральна травма тісно пов'язана з релігійними переживаннями та потребою у віднайденні надії, довіри, зв'язку, примирення та цілісності (Ibid). Людина може втратити довіру до світу, до людей і навіть до Бога. Водночас віра може стати потужним ресурсом для цілення. Цікаво, що глибоко віруючі люди іноді важче переживають моральну травму, бо мають дуже високі моральні стандарти й сильніше картають себе за їх

порушення (Ibid).

Статистика вражає: серед ветеранів війн в Афганістані та Іраку більше половини стріляли по ворогу, 40 % відповідальні за загибель людей (з них п'ята частина – мирні жителі), 60 % бачили страждання жінок і дітей, яким не могли допомогти (Ibid). Саме такі переживання найсильніше пов'язані з ризиком самогубства серед ветеранів.

Інтеграція духовної допомоги в медичну практику: моделі міждисциплінарної співпраці

Визнання духовного виміру моральної травми зумовлює необхідність інтеграції капеланської служби в систему медичної допомоги. Капелани, які пройшли спеціалізовану клінічну підготовку (Clinical Pastoral Education), володіють унікальним поєднанням релігійно-наукової експертизи та навичок надання духовної підтримки в клінічних умовах (Muldrew, 2024). При цьому їхня первинна роль у медичному середовищі полягає саме в наданні допомоги, а не в релігійному лідерстві, що дозволяє їм працювати з пацієнтами незалежно від їхніх релігійних переконань або їх відсутності (U. S. Department of Veterans Affairs..., 2022).

Ключовими напрямками капеланського втручання при моральній травмі є: сприяння доступу до інших служб психічного здоров'я, фасилітація духовно-релігійного подолання та заземлення, примирення світоглядів, робота з гнівом щодо Бога-фігури та сприяння примиренню (Smith-MacDonald, Morin, Brémault-Phillips, 2018, p. 1). Спільна допомога з боку фахівців психічного здоров'я та капеланів дозволяє пацієнтам не розділяти штучно “психологічні” та “духовні” аспекти свого досвіду, а розглядати їх у єдиному контексті цілісної особистісної допомоги (U. S. Department of Veterans Affairs..., 2022).

Існують спеціальні програми, наприклад “Building Through Spiritual Strength” (Розбудова через духовну силу). Це групові заняття для ветеранів, які проводить капелан. Програма включає молитву або медитацію, обговорення проблем прощення та примирення. Дослідження показали, що учасники таких програм відчувають значне полегшення духовних страждань (U. S. Department of Veterans Affairs..., 2022). Науковці підкреслюють, що співпраця лікарів і капеланів дуже важлива, хоча вони часто по-різному дивляться на проблему й потребують додаткового навчання для спільної роботи (Muldrew, 2024).

Сакралізація лікарського покликання в умовах війни

Війна актуалізує архетипічний зв'язок між зміцненням тіла та спасінням душі, що сягає корінням архайчних уявлень про жерця-лікаря. У сучасних умовах спостерігається феномен “сакралізації” медичної професії: лікар сприймається не лише як фахівець, а як носій особливої місії, медіатор між життям і смертю. Релігійні практики – молитва перед операцією, присутність капелана у шпиталі, обряди останнього напуття – стають органічною складовою медичного процесу, створюючи синкретичний простір тілесно-духовного зміцнення. Як свідчать дослідження, капелани відіграють важливу роль у вирішенні духовних проблем, що виникають унаслідок моральної травми, сприяючи примиренню та відновленню цілісності особистості (Smith-MacDonald, Morin, Brémault-Phillips, 2018, p. 1). Інтеграція духовної допомоги в клінічну практику розглядається як необхідний елемент комплексної реабілітації ветеранів (U. S. Department of Veterans Affairs..., 2022; Muldrew, 2024).

Проте важливо розуміти й інший бік цього явища. Коли релігія використовується для виправдання насильства, а медицина — як засіб пропаганди, виникає небезпека втрати справжнього покликання лікаря. Філософський аналіз допомагає побачити ці ризики й утримати медицину та релігію в межах їхнього справжнього призначення – служіння людині. Як зазначає Т. Дж. Трейсі (2005, р. 330), проблема страждання та зла є одним із центральних викликів для релігійної свідомості, що вимагає глибокого філософського осмислення. Саме таке осмислення дозволяє уникнути ідеологічних викривлень і зберегти автентичність як медичного, так і релігійного служіння.

Проблема теодицеї та секулярні виміри страждання

Воєнний стан із неминучістю актуалізує класичну теологічну проблему теодицеї – виправдання Бога перед лицем існування зла та страждання. Для віруючого медика, який щоденно стикається з безглуздою жорстокістю воєнних поранень і смертей невинних, питання “чому Бог допускає це?” набуває не абстрактно-філософського, а глибоко особистісного, екзистенціального виміру. Релігійна віра в цих умовах або проходить через радикальне випробування, або трансформується у форми “практичного богослов'я” – діяльної віри, що знаходить виправдання Бога не в теоретичних аргументах, а в актах милосердя та солідарності зі стражденими.

Філософія релігії традиційно розглядає проблему зла як один із центральних викликів теїстичному світогляду. Дослідники, які спеціалізуються на філософії релігії та медичній етиці, наголошують на необхідності переосмислення класичних теодицей у контексті сучасних збройних конфліктів, де масштаби людського страждання сягають безпрецедентних рівнів (Muldrew, 2024).

Есхатологічні виміри медицини воєнного часу та концепція “нової медицини”

Війна загострює есхатологічне світовідчуття – усвідомлення кінцевості людського існування та крихкості самого життя. У цьому контексті медицина постає не лише як наука про зцілення, а як форма опору смерті, своєрідна “відтермінована есхатологія”. Релігійна перспектива, натомість, пропонує горизонт трансцендентного смислу, в якому навіть поразка медицини перед смертю не є остаточною.

Особливої уваги заслуговує концепція “нової медицини”, яку розвивав польський лікар і філософ Ю. Александрович. Він говорив про “профілактику воєн” і вважав, що мир для людства – це те саме, що здоров'я для окремої людини (Цит. за: Jagiełłowicz, 2024, р. 95). Александрович протиставляв “науково-технічній” революції, яка призводить до криз і воєн, революцію “науково-етичну”, здатну запобігати конфліктам (Ibid).

Цей підхід співзвучний сучасному розумінню здоров'я як єдності фізичного, психічного, соціального та духовного благополуччя. В умовах війни таке цілісне бачення особливо важливе, адже зцілення – це не лише загоєння ран, а й повернення людини до повноцінного життя.

Діалог між лікарем і священником біля ліжка вмираючого воїна стає символічним втіленням цієї подвійної перспективи: медицина бореться за продовження земного життя, релігія відкриває горизонт вічності. Філософське осмислення цього діалогу дозволяє уникнути як плоского матеріалізму, що зводить людину до сукупності фізіологічних функцій, так і спіритуалістичного ескапізму, що нехтує цінністю тілесного існування.

Отже, філософський погляд на взаємодію релігії, філософії та медицини під час війни – це не просто теорія, а нагальна практична потреба сьогодення. Війна показує, що медицина, філософія і релігія мають спільну мету – допомогти людині в найважчі моменти її життя. Водночас важливо не допустити, щоб ці сфери використовувалися для виправдання насильства чи пропаганди.

Головні напрями для подальшого вивчення та практичного втілення:

1. Створення моделей співпраці лікарів і капеланів, які поважають особливості кожної професії, але працюють разом заради пацієнта.
2. Поглиблене вивчення моральної травми як проблеми, що потребує спільних зусиль психологів, медиків, священників, філософів.
3. Формування нових етичних правил для спільної роботи медичних і релігійних працівників.
4. Пошук нових відповідей на одвічне питання про страждання, які були б зрозумілі й віруючим, і невіруючим людям.

Особливо важливо готувати майбутніх лікарів до роботи в умовах війни з урахуван-

ням духовних потреб пацієнтів. Сучасна медична освіта має включати знання про те, як віра впливає на процес одужання і як правильно взаємодіяти з пацієнтами різних релігійних переконань.

Зрештою, філософія, релігія та медицина в умовах війни покликані не просто аналізувати проблеми, а й допомагати зберігати людяність навіть у найнелюдяніших обставинах. Як підкреслюють мислителі, людське начало має утверджуватися навіть серед жахів війни, і це спільне завдання філософів, лікарів і священників.

Література

- Camosy, C. C. (2021), "Bioethics and the Future of Medicine: A Christian Appraisal", *Journal of Moral Theology*, Vol. 10, No. 2, pp. 45 – 67.
- Smith-MacDonald L. A., Morin J.-S., Brémault-Phillips S. (2018), "Spiritual dimensions of moral injury: contributions of mental health chaplains in the Canadian Armed Forces", *Frontiers in Psychiatry*, Vol. 9, Article 592, pp. 1 – 7
- "U. S. Department of Veterans Affairs. Integrating mental health and chaplaincy to heal and repair moral injury" (2022), MIRECC/CoE, viewed 11 February 2026, available at: <https://www.mirecc.va.gov/MIRECC/visn17/moralinjury/chaplains.asp>
- Muldrew, C. (2024), "Veterans, providers, moral injury, and the integration of spirituality in clinical care: doctoral dissertation", *Pepperdine Digital Commons*, viewed 11 February 2026, available at: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/etd/1488/>
- Tracy, T. J. (2005), "God, Evil, and Suffering", *The Oxford Handbook of Philosophy of Religion*, Oxford University Press, Oxford, pp. 328 – 351.
- Jagiellovicz, A. (2024), "Spiritual peace and new medicine. Impulses of Julian Aleksandrowicz", *Spółeczeństwo. Edukacja. Język*, Vol. 20, pp. 95 – 104.

References

- Camosy, C. C. (2021), "Bioethics and the Future of Medicine: A Christian Appraisal", *Journal of Moral Theology*, Vol. 10, No. 2, pp. 45 – 67.
- Smith-MacDonald L. A., Morin J.-S., Brémault-Phillips S. (2018), "Spiritual dimensions of moral injury: contributions of mental health chaplains in the Canadian Armed Forces", *Frontiers in Psychiatry*, Vol. 9, Article 592, pp. 1 – 7
- "U. S. Department of Veterans Affairs. Integrating mental health and chaplaincy to heal and repair moral injury" (2022), MIRECC/CoE, viewed 11 February 2026, available at: <https://www.mirecc.va.gov/MIRECC/visn17/moralinjury/chaplains.asp>
- Muldrew, C. (2024), "Veterans, providers, moral injury, and the integration of spirituality in clinical care: doctoral dissertation", *Pepperdine Digital Commons*, viewed 11 February 2026, available at: <https://digitalcommons.pepperdine.edu/etd/1488/>
- Tracy, T. J. (2005), "God, Evil, and Suffering", *The Oxford Handbook of Philosophy of Religion*, Oxford University Press, Oxford, pp. 328 – 351.
- Jagiellovicz, A. (2024), "Spiritual peace and new medicine. Impulses of Julian Aleksandrowicz", *Spółeczeństwo. Edukacja. Język*, Vol. 20, pp. 95 – 104.

© Холявчук Юлія Вікторівна